

Петар Кочић

ИЗАБРАНЕ ПРИПОВЕТКЕ

PORTALIBRIS

Петар Кочић
ИЗАБРАНЕ ПРИПОВЕТКЕ

Copyright © PortaLibris, 2017.

Сва права задржана укључујући право на репродукцију
у било ком облику у целости или делимично.

САДРЖАЈ

Туба	1
Ђурини записи.....	29
Јаблан	45
Гроб слатке душе	51
Код Марканова точка	59
Мргуда	65
Кроз маглу	73
Кроз свјетлост	81
Мрачајски прото	87
Ракијо, мајко	95
Пјесма младости	129
Кроз мећаву	133
Вуков гај	147
Јазавац пред судом	157
Речник мање познатих речи	185

ТУБА

Из босанскої сеоскої живоїа

Прва објављена љријовијейка Кочићева шїамїана је у беоїрадској Новој Искри, III/1901, у љри насїавка (у броју 2, 3 и 4, с љоднасловом „Из босанскої живоїа” и назнаком на крају: Беч, 1900. Занимљиво је да је Кочић, иако у љисму браїу, у љренуїку њеної насїанка, с љоносом љовори о ласкавом суду Павла Лаїарића о њој (види љисмо љод бројем 14 у III. књизи ової издања) није унио ни у једну своју збирку и да је она љрви љуї љрешїамїана шек у „Сїоменици Пеїра Кочића” (Беоїрад, 1928).

У свом најису „Личносї љрве Кочићеве љријовейке” Милан Карановић каже да се љриликом своје љосјейе Змијању, сусрео са јунакињом Кочићеве љриче и објављује, уз шексї, и њену фойоїрафију. „Туба је, свједочи он, удаїа за Лазара Мајсїоровића (који се љомиње и у љријовеци) у селу Мелина више манасїира Гомионице. Има већ децу ограслу и сина у војсци. Рекоше ми да се љокојни Пеїар као љак, а она је била девојка, с њом забављао, чак неки веле да му је била љрва љачка љубав. Поручио сам љо кнезу из Мелине да дође Манасїиру о младој недељи у авїусїу 1926, љодине... Из љознаїе љаїријархалне сїидљивосїи једва је љрисїала да се сними. Сви је и сада зову у селу Туба Мајсїоровић. Каза ми и крићено име своје... Знаде, вели, да је љокојни Пеїар, мешао у некакве новице’.” (Преїлед, 1/1927, бр. 27, сїр. 7–8)

У наслову и једном дијелу шекспира у Новој Искри јунакињино име њисано је с крајкосилазним акценћом на њрвом самољаснику (Туба).

Освануо је лијепи, насмијани Ђурђевданак. Све у радости и неописаном миљу плива и топи се. На љупком цвијетку, на њежном и зеленом листићу, на танкој и виткој гранчици опажа се нов, пробуђен живот.

Човјек се осилио, па некако поносито гледа како га природа обасипље красом и љепотом. Пуне су му груди; хоће да препукну од неке милине, која му је тако нејасна, али коју тако силно осјећа у раздраганим и набреклим грудима. Срце му заигра – полетио би. „Хвала ти, боже, на твојем дару!” – нехотице му се отме узвик из узбуђене душе.

Чудновато је ђурђевско сунце! Оно старе подмлађује, а младима полет даје. Све, све му се радује и жељно га ишчекује, па и онај мали мравак што тамо мили по сувом прутућу.

I

Испод Крагуљева брда по лукама расуле се бијеле овце и мали јагањци. Погдјекоја овца брижљиво блекне, а тек јој се мило јагњешце одазове, па се сито заигра преко меких и питомих лука.

Чобани се скупили, па се разговарају о зимушњим претрпљеним мукама: о оном великом снијегу што је нападао о Часнијех Верига. Казују један другом гдје ће, ако буде суђено, догодине зимовати.

Најамник Миће Зељковића, Благоје, младо момче, лијен и спутан, као цурица – тек га се наусница хватила – поизмакао сам мало подаље, па мало-мало погледа Крагуљево

брдо. Њега као да не занимају чобански разговори и њихова проста и безазлена вијећања. Да, занимају и њега, али опет не тако као нешто друго.

Чућете, причаћу вам.

Сироче је; нигдје никог нема на овом бијелом свијету. Преклањске године, биће уз оно пет дана, умрије му мати. Оца није ни упамтио, а друга му је сва оближња родбина прерано помрла.

Ништа ти није горе и жалосније него на селу остати сирота. Нит' ти ко има сашити рубина, ни ко опрати, нити ко окрпити – нити имаш главе, ни узглавља, па ет'...

Његов отац био је човјек доста могућан и живолазан. Али уз буну ударише Крајишници, кад су оно полазили на Бању Луку, па све разграбише и попалише. Имао је два плуга волова, седам-осам крава, а држао је приличио и ситне стоке, те је могао врло лепо живкарити. Земља добра, на што год човјек баци, стоструко рађа. Куд се окрене, берићет... Пун амбар, пун тор, пуна кеса пуне каиме, а њива се угиба од рода. Стари берићет, па то ти је!

Чисто човјек, покојни Гавран – бог да му душу прости – полуди. Ухвати неку болу и лицем на светог Николу исте године у тешким мукама издахну.

Мати му, Ђуја, последије двије године преуда се негдје тамо у Трамошњу. Преведе са собом и Благоја. Више дјече није ни имала. Није им се дало у дјеци. Некако су била жестока, па не састави ни годину, пресвисну од силног дречања и плакања. Зато је Ђуја и надјела тако име свом Благоју.

Њега је очух почео у пошљедње вријеме попријек гледати, те он једног дана побјеже у свијет. Стара Ђуја чупала је сиједе косе и туговала за својим јединчетом, док јој се бог не смилова и не прими је себи.

Благоје већ од десете године пошао по најму. Пребија се од немила до недрага. Хоџао је дуго којекуда, док се прије три године не нареди с Мићом да му иде за сермијом.

Десет форинти, двоји опанци „кузолаше” и руно вуне, ето, то му је ајлук од Ђурђева до Лучина. Са својом плаћом био је задовољан. У Мићиној кући било му је лијепо. Сва су га чељад пазила као свог укућанина, нијесу говорили „наш најменик”, већ „наш Благи”. С Милићем Мићиним пазио се као с рођеним братом.

– Сејо, је ли Благи дојавио овце на попасак? – пита Јагода, снаха Мићина, Марушку, кћер му.

– Богами, снашо, још нема нашег Благог. Одјавио је чак тамо иза Палачковића гробља, па ето га још нема – одговара Марушка.

Тако га све наше село зове. Живе душе нема да се на њ потужи. Са сваким он лијепо, па и с њим свако.

Једном му ушла сермија у зијан, па ће пољар мало набусито:

– Зар ти, дијете, не видиш да је ’во ливада? Забранио је Бокан да ’вуда сермија пасе.

Њега нешто штрецну, па поцрвени као рак на угљену.

– Нећу више, брате Миле, нијесам знао да је...

– Добро, добро, Благи. Знам ја да си ти... Немој, знаш, више... – и пољару би жао што набрекну на њега.

Благи је непрестано погледао уз Крагуљево. Жудио је да кроз густе гране расцвјеталог шљивика види оно за чим му срце куца.

Испред кошара Крагуљевих зачу се пјесма. Данас је Ђурђевдан, па се дјевојке уз пјесму љуљају – тако се ваља. Чобани су познали глас. То је пјевала Туба и њезина другарица Пава.

Благом одлахну на срцу, а уздах му се нехотице оте из раздраганих груди. Хвати се за наиликани припашај,

извади ћурлику, па засвира. Звуци су некако боно одјекивали. Груди му се дизаху, а руке просто играле по рупицама јасне ћурлике. Она му је једини разговор и забава у самотним часовима пастирског живота. Никуд не иде без ње. Кад пред вече напаса овце, непрестано му је у устима. Многи му је сеоски момак завидио што умије тако вјешто ћурликати.

– Не ишћурлика, Благи! Не гледа Туба на такe – вели Маркан, чобанин Мајсторовићев.

Он се застиди као млада, па не диже очију.

– Знам ја то и без тебе, Маркане. Ја ћурликам, ’нако знаш, за своју вољу – вели Благи и меће ћурлику за припашај.

– Не знаш, Маркане, шта је коме суђено – кажу други чобани.

– Оно море свашта бити. Ама, ко ја велим, није ’нако прилике – опет ће Маркан. Нешто, дијете, наш Лазар... – он се уједе за језик, па да би то забашурио, устаде. ’Ајдмо, крећ’мо сермију. Скапа данас ’вође, на једном мјесту – опомиње их Маркан и прти торбу.

– Богами, тако је – одобрава му Благи и кришом погледа уз Крагуљево Брдо и спази Тубу како мину изнад шљивика на бунар.

II

У старе Анђе покојног Миле Крагуља има кћи. Крштено јој име можда и сама мати заборавила. Кад је била мала, зазваше је од драгости Тубом. Нико је друкчије и не зове. Она се не би знала ни одазвати кад би је ко крштеним именом зовнуо.

Кућа старе задруге Крагуља била је далеко чувена. Стари Јово Крагуљ за добрих година могао је испећи по

триста ока љуте шљиве све ко грома! А Јовина кулаша још се и данас добро сјећа силни Мухаремага Бумишлић.

Његова је кућа била сваком широм отворена: калуђеру, попу, просјаку, путнику. Ко дошао, ко пошао – стари је Јово знао сваком угодити и по вољи учинити. Свак је благосиљао његов дом. Лијепи задрушки мир, ред и поредак владао је под кровом његова дома. Свако је чељаде знало свој посао, па је радило без поговора с вољом и увјерењем да себи ради. Лијепи стари задрушки животе, како те брзо нестане!

Стари је Јово увијек држао на јаслима два седленика, а носио се као какав харамбаша. Човане чакшире, па по врх њих цариградски појас, онда фермен са сребрним иликама, па по фермену биоградски гуњ, а на глави повисок фес, омотан црном памуром, испод које је вирила дебела кићанка. Па кад још узјаше помамног кулаша, а објеси кубурлуке са двије граше о седло преда се! Еј, стари земане!

– Кад заступи 'Устрија – прича Ристо, син Јовин – некако у јесен ћаћа умрије, ми се уз часни пост на четверо подијелисмо и од тад нам све удари натраг. Године почеше издавати, марва пропадати, а тешке мирије стезати. Ништа ми није у мом вијеку било жалије нег' кад ћаћина кулаша мунташе за мирију. Па кад га продадоше Мујкану, оном Циганину из Бронзењака, мало те не полуди. Сиротиња и вукарештина обладала је са свију страна, ал' се још не дамо. Чуваћемо стари глас и поштење, а друго како је бог дао.

Брат Јовин, Миле, некако је брзо за њим промијенио свијетом. Иза њега остаде у највећој сиротињи стара Анђа са три кћери. Кућа без мушке главе – како је то јадно!

Некако се јадница копрљала и деверала. Двије кћери лијепо је удомила. Тубу, своје мило мјезимче, љубила је свим жаром материнске топле љубави. Њих двије остадоше у биједној и трошној колибици. Кад је Туба стала на снагу, ишла је по селу по надницама да изради који грош за шаку соли.

Стара и немоћна Анђа сјећала се лијепих дана задруског живота и са сузним очима испраћала је своје мјезимче туђину на њиву.

– Чувај се, ’рано моја, свијет је ко свијет. На данашњем земану лако је поклизнути и образ окаљати. Обуј се, зеницо моја! – вели старица.

– Не могу, најо, знаш, роса је, па ће ми обућу...

– Добро, добро, него материна.

Драго старој Анђи што је тако паметна и чуварна.

Кад иде на њиву, обуче бијелу, као снијег, кошуљу, метне на се сав мајчин пришав, па обућу под пазуху, а мотику, кад се копа, на раме, или срп, кад се жање, преко рамена, па хајд’ весело на рад.

Туба! Ружна имена, а дивна створења!

Златна свиона коса окружава високо и ведро чело, под којим се необичним жаром свијетле грахорасте очи, осјенчене густим дугачким обрвама које једва да се не састају. Бијелим, мало од сунца припланулим образима дају особите чари оне двије јамице што се редовито јављају са оним невиним и безазленим осмјејком – осмјејком који заноси и опија. (Многи ли је за њим уздахнуо!) Па онај поносити, делијски ход, како лијепо доликује витком и правилно развијеном струку. А њедра, пушта њедра! Округла и једра, да пукну од једрине. Кад би стала, па наслонила пуне руке на накићену тканицу, па те погледала оним враголастим очима; на моју душу, да си Краљевић Марко морао би задрхтати.

Кад има цвијећа, увијек је закићена. За ухом јој стоји свјежи, румени ђулић, те лијепо одговара златној коси и љупком лицу; а стручак мирисавог босиока провирује испод фесића, мало натраг затуреног.

Сеоски су се момци ломили око ње. А како и не би? „Савила би по небу облаке, делај не би по земљи јунаке!”

III

Кад бијаху доље на дну лука, чобани разлучише овце. Благ и окрену изнад млина, па се прихвати стране испод Крагуљева шљивика.

Овце су мирно пасле. Он оде пред њих горе на пут што води бунару, па сједе на једну бруну, извади ћурлику, те засвира.

Сунце се клонило смирају. Запад се ишарао свијетлим пругама, па трепти у дивотном сјају. Тихи је вјетрић пир-као и мрсио вране праменове косе задубљеног свирача, која је вирила испод маленог фесића. Он је ћурликао, те не би ни опазио Тубе да га не пробуди њезин глас.

– Благ и, одоше овце!

– О, јес', вјере ми! – трже се Благ и полети да их врати.

– Е, баш ти 'вала – вели он, пошто је вратио овце. Ти би на води?

– Да – одговара Туба, а очи оборила земљи.

Њега ухвати некакав дрхат, па тресе ли тресе! Погледао би је, а не да му се. Не смије, па ет'. Ћуте оба двоје... Не да им се говорити, па уби, посијеци! Туба држи у једној руци тиквицу, а другом чупа поткиту од прегаче. Благ и обори очи, па удара штапом о врх од опанка.

– Зар ти носиш у тиквици воду? – пита Благ и.

– Да. Близу је.

– Би ли дала, да се мало напијем?

– Што не би? На, узми – вели Туба и пружи му тиквицу, а не диже очију.

– Ледена.

– Да.

– Да – одврати Туба, а враголаст полуплашљив осмијех заигра јој се на малим, танким уснама.

И Благ и се плашљиво осмијехну. Шта би друго?

Стара се Анђа узодала по колибици. Забринула се што јој нема дјетета за толико с воде. Боји се јадница оног рђавог обичаја: отмице. Забринута изађе пред колибицу.

– Ооо, Туба! – чу се старичин глас. Шта радиш, дијете, за толико?

Туба се трже, као иза сна, поблиједи, извади брзо из њедара јабуку, баци је Благом, па одскакута кроз шљивик.

Благи погледа за њом, па уздахну. Узе са земље јабуку, пољуби је – милошта је, тако се ваља – метну у торбак, па крену за сермијом.

– Моја рано, шта уради толико на води? Није пре’о бијела свијета, сестримим те! – вели старица мало љутито.

– Не мере се, најо, навалио свијет... – слага Туба.

Анђа је погледа угаслим старачким очима, па чисто врисну.

– Што си тако поблијеђела, јадна ти сам?!

– Ништа, најо, препала сам се мало од гарова Зељковића – слага опет Туба.

– Да ти наја салије страву? – пита преплашена мати.

Старица устаде, извади из једног дрвеног заструшчића пушчано зрно, пресјече га тупом сикирицом, па један комадић остави у заструшчић, а други метну на машину, да се истопи.

– Дајде тиквицу. Истопило се – вели старица и држи машину с растопљеним оловом. Је ли цијела? Да није ко пио? Јер, знаш, нема лијека ако пије... Да није збиља ко пио?

– Није – слага мјезимче и по трећи пут.

Стара поврже машину, насу у једну здјелицу воде, прекрсти је и нешто прошапта, па онда сали с маше растопљено олово.

– На, па се добро напиј.

– Туба узе здјелицу, па на силу прогута једно два гу-тљаја.

– Добро се напиј, 'рано моја. Здраво је то.

Ноћ је била увелике превалила. Оне се помолише богу, вечераше, запреташе ватру, па легоше.

Туба се превртала под дебелом поњавом. Није јој се дало заспати. Пред очима јој је играо лик Благог. Мислила је о свачем, или боље ни о чем. Осјећала је неку милину која је моћно струјила кроз ватрене и узбуркане груди.

Лањске је године почела зборовати – излазити на збор. Видјела га је код манастира на Малу Госпојину. Погледали су једно на друго, и одмах јој је прирастао за срце.

Од тада га је често виђала. На њиви овако, кад се копају кукурузи или кад се жање. Он би увијек притјерао овце, па би узео од ње мотику или срп, да је мало измијени. Сеоским момцима није то било драго, а Лазар је Николин пуцао од једа. „Одао” је и он око Тубе; али она о томе није ни сањала. Гдје би он онако згодан и богат гледао на једну убогу сиротицу која иде по надницама да шаку соли изради.

Кад би Благи увече пројављивао сермију испод брда, она би изашла пред колибицу и са чежњом слушала би његово ћурликање. „Е, боже, он не зна да ја...” прошаптала би кад би се пошљедњи звуци јасне ћурлике изгубили у пустим висовима тамнозеленог Медењака.

Од неко доба ноћи превари је сан.

Старој Анђи није могао сан никако на очи. Бојала се за своје мјезимче, једину утјеху својих пошљедњих дана. Пригрлила је себи, па је њежно милује: „Спавај, срећо, спавај својој наји”, шаптала је брижљиво матери.

Туба стаде нешто бунцати. Старица се препаде, устаде брзо, сјарну ватру, па дохвати с поличице здјелицу с водом.

– Туба, Туба – 'рано – буди је полагамо. Устани, очи моје. Напиј се мало воде. Како јој горе образи – јадна ти сам и чемерна!

Туба се диже и једнако нешто бунца:

„Е, он не зна да ја...”

– Шта, ’рано? Ко? – пита преплашена старица. Прекрсти се, помени име божје и светог Пантелије, па се напиј воде. Прекрсти се, де.

Туба узнездјелицу, прекрсти се, онда се напи, па уморно превали главу на тврди поглавач.

Стара је Анђа дуго стајала више ње и укочено гледала; онда је опет запретала ватру, па легла.

– Боже милостиви, сачувај ме од сваке невоље и жалости, милости ти твоје! Свети Пантелија, крсно име, не дај нечастивом под наш кров – шаптала је старица покривајући своје мјезимче.

А како је Благом? Сав срећан и блажен ишао је ћурликајући за сермијом. Узгред је вадио из торбака јабуку, па би је гледао и опет у торбак метнуо. „Боже мој, оклен јој у ’во доба године јабука? Па је мени дала – е, она мене...” – бојао се да искаже што мисли.

У његовим разиграним грудима мијешала се радост са боном тугом. Сјећао се своје биједне прошлости, а пред очи му је излазила још бједнија садашњост.

Кад је сјавио сермију у тор, накупи сувади па наложи пред торском колибом ватру. Није му се дало ћурликати као обично. Волио је нешто размишљати.

– Ниђе никог свог немати на свијету – како је тешко. Па ја имам. Мени је сав свијет својат. Мене нико не мрзи, а ни ја никог – бранио се Благи од те страшне помисли. Па, ет’, кад би она и пошла за ме, ће би’ је дово? Ни куће ни кућишта; ни у лијевој ни у десној – што но онај вико. Е, мој Благи, тешко теби! Он дубоко уздахну, изађе из торске колибе, обиђе тор, подвикну два-три пут, а опрезни га гаров дочека... Онда уђе у колибу, прекрсти се, па леже...

IV

Некако у сриједу пред Велику Госпојину – био је некакав мали светац – окупили се тежаци код кнежеве куће, па се разговарају.

– Је си л’ шта с уреда донио, кнеже? – питају га неки.

– Вала, људи, готово ништа. Једно двије позовке за зијан и...

– Је ли мени изашо „ђогат” (бијела „позовка„) за по-трицу? – претрже га Давид Штрбац. Знаш, тужио сам јазавца што ми је изио ’курузе.

– Какав јазавец? – чуди се кнез.

– Ма лијеп, лијепи мој кнеже! – заједљиво ће Давид.

Сељаци прснуше у смијех.

– Тужио сам јазавца маличном суду што ми је сатро ’курузе, знаш, у ’ној њиви под Медењаком. Кад им ја приведо’ јазавца и привеза’ колику је штету починио, рекоше ми да идем округлом суду.

– Округлом суду – исправља га онако званично кнез.

– Чекајте, кнеже – љути се Давид – да кажем! Знам ја да ви сви мислите, што тамо са судом миритате: Е, сељаци ништа не знају ко и остала марва. Ама није тако! Знамо и ми макар што је слано, ак’ и не знамо што је масно. Рекоше ми: штета је велика, то патри округли суд.

Кнез се узврпољио, исправио би га, али не иде.

– Уведем ја – наставља Давид – свезана јазавца у суд. Суци се засмијаше.

– Шта је то, комшија? – питају.

– Ништа вала, господини моји. Имо сам нешто ’куруза под Медењаком, знаш, горе више куће у ’ној страни, па ми овај јолпаз, што ’но има ријеч, са земљом сравнио. Ја сам га у’ватио и ево пред славни суд дово, па сад бог вам, а душа

вам. Судите по прави. Кад ја то изговори', они полегоше по 'ним душецима – шта ли му је оно? – од тешког смија.

– Мени је до плача, господини моји – велим ја.

Они се једнако смију, па погледају час у ме, час у јазавца. Згледаше се, па бркљачи нешто између се, па бркљачи, па бркљачи, док један – прошћете – не тури руку за леђа, па извади однекле – бог би га знао окле – воринту, те ми пружи.

– Ево ти воринта, Давиде, а јолпаз ће у бувару. Кад добијеш позовку, дођи на расправу.

Ја узе' воринту.

– Господини моји, бог вам, а душа вам.

– Не води бриге, комшија – веле они, а попуцаше од смија.

Ја се нешто присјети'.

– Господини моји, биће ми мало воринта, јер, знаш, јолпаз – онако ћу ја по издалека.

– Баш што је јолпаз, дајемо ти воринту. То је, веле, награда, а за потрицу јавиће ти кнез, па дођи на расправу.

– Чувајте се, господини моји, јер – прошћете – јазавац хоће да уједе – казујем им ја.

– Мало је луд – вели један.

– Е, моји господини, ко блентави Бошњак; да му није носа, пасо би траву – велим ја и излазим.

– Сад, кнеже, питам ја тебе 'вако пред људ'ма и 'нако по закону, шта је с јазавцом и је ли ми изашла позовка за расправу?

Сељаци се засмијаше.

– Давиде, брате, мени није до шта је теби – вели кнез. Мени је и 'нако пуна глава.

– Знам кнеже, ама ко велим: није право да моји 'курузи пропадну.

– Па шта ћу ти ја?

– Знам ја шта ћеш. Ја ћу тужити на земљану владу и маљични и округли суд и кнеза, а и шумара – знам ја закон! – па шта вам отуд дође. Чуо сам од људи што су ишли прошлог пазара у шер да се онај јолпаз по ’ној башчи око дуванске ваврике шеће – не буди примјењено – ко какав пријестолник, а моји се жалосни ’курузи суше. Е, кнеже, нећемо тако! Кад ја не смијем од суда подапети гвожђа да јолпаза у’ватим, не смије ни он мојије’ ’куруза немилице трати.

Закон данас за свашто има. Знао сам ја за закон, па сам га на ’ној струзи тешко натркимице жива у’ватио и пред славни суд дово. Е, кнеже, нећемо тако, амо је струга! – завршује Давид.

– Мани се ти мене, Давиде, тако ти крсног имена! – љути се кнез.

– Шали се, кнеже, Давид. Ти знаш њега. Има ли још шта од суда? – пита Марко Пантош.

– Још имају позовке за нове солдате – одговара кнез и вади из торбака.

– Боже мој, колико и’ ове године позивају? – пита неко.

– Па није много. Једно десетак, дванаест – јавља кнез.

– Да није нашем Благом изашла позовка? – пита Мића Зељковић. Некако га ове године пада солдачија.

– Јес!

– Оде ти тај ко амин! – дочека Пантош.

– Ко? Зар ’наки момак? Нема га у сто села – гракнуше сељаци. Оде вала, све’дно ко под лед.

Мића се окари, па ће дрмајући там’ и тамо главом:

– На моју душу, оде!

– И твој је нећаку, Давиде, изашла позовка – вели кнез, прелиставајући позиве.

– ’Вала ти, кнеже, ко имам коме! – захваљује му се Давид.

Сви се сневеселише, па се и Давид нешто ућутио.

Кнез изнесе једну окањачу шљиве, па пружи Мићи да

точи. Мића узе плоску, нали полић, наздрави кнезу, па онда обреди све.

– Дај, вала, кнеже, још једну изнеси, па макар је мој јолпаз платио – не може се уздржати Давид поред све озбиљности и забринутости која се огледаше на сељацима. Кнез изнесе; те једну по једну лијепо се угријаше. Разговор се поче живље.

– Баш нас, браћо, умете Грац – вели Мића и додаје полић Давиду. Умиру момци – не буди примијењено – ко кад се овце пометиље. Ето, два Мандића из једне куће. Један умрије у Грацу, други се врати кући; не прођоше ни двије неђеље, а и он оде под црну земљу. Не знам, шта и' бацају на даљ, у 'устрију, код толике наше земље.

Давид прими полић, нешто се као дубоко замисли, па ће:

– Ваврике су томе криве, веле солдати. Дим онај, брате, те се наш свијет не мере обикнути, па то вам је.

– Па и не реци, Давиде, да није – одобрава Пантош и истреса лулу о врх од опанка. Ваврике, ваврике! Ништа друго!

– Чија је сад редња? – пита Мића.

– Цвика, Цвика! -повикаше неки.

– Оду момци здрави, ко рушпа, а војни, ко рањеници, па заковрљај те умри. Зар то није богу плакати? – јада се Цвика, а пружио руку да прими полић.

Људи, да речемо, би ли било 'асне бацити на царство молбеницу да и' тамо не шаљу? – пита Давид. Ти си, кнеже, тамо при суду, а био си и у солдачији, шта ти велиш, а?

– Знате, људи, реглеман је реглеман, а бевел је бевел, а оно да – и рапорт има, па онда на царство – разлаже им кнез, давајући особити нагласак својим ријечима.

– Чујдете, људи! Еее – отеже Давид – кнез је кнез. Зна ти он – боже ме не покарај – на чем земља стоји.

– Шта? Зна вала, ће је небо кукама приковано – додаје Цвика, а очи му се заокружиле као кози пред мрак. Де, де, кнеже! Како 'но?

– Браћо, све по реглемену, па онда на рапорт, а рапорт на царство – упућује кнез.

– Боже мој, што ти је паметан човјек! – чуде се сељаци, а само Мића ћути. Повргао покрај себе плоску, прекрстио ноге, нагнуо се мало напријед, па одбија густе димове из оковане и навезене луле. Нешто се замислио.

– Нема, људи, од молбенице ни од царства ништа – трже се Мића из мисли. Оно да – да би се могло молити, ама ко ја велим: нема вајде. Ја млим тако, а ви как' 'оћете. Само знам: тешко јадном тежаку! Књиге не зна, па слијеп код очију. А данас ко не зна барнути оним црним пером, није ниђе присто, већ другог мољака да му проучи позовку или књигу. Тако вам је на данашњем земану. Па ето, ко би ту молбеницу на царство...?

– Ако не би наш десетар знао, ја не знам ко би други. Зорли је, веле, учеван – добаци Цвика као из рукавице.

– Ја млим да би знао боље онај шикуција што је лани у нашем селу купио мирију. Каже мени да зна љевше писати нег' пријестолник.

– Па и би! – трже се Цвика и одмахну руком. Зорли је учеван. И мени је казиво да пријестолникова сина учи писати.

– Од та два ниједан! – повика Давид. Људи, шта вам је данас? Зар не чујете кнеза? Говори све'дно ко да није из нашег села. Нек' му он у молбеници загари оне три ријечи, па ће Швабо нама' виђети како и ми закон знамо. Како 'но кнеже? Реман, бе...

– Реглеман, чоче, па бевел, па с бевела на рапорт, а рапорт јавља на царство, царство на капетана, а капетан све даље до каплара.

– Е, што ти лијепи Швабо зна уриктати! Говори, брате,

све’дно ко да из књиге чита. Зато суд и поставља за кнезове људе који су у солдацији били. Неће Миће, јер би се прије земља – боже ме прости – преврнула, нег’ што би он ’вако, ко кнез, ишчито – вели Давид.

– Ама ја, људи, не смијем – ја сам кнез. Познало би царство моје писмо, па нама’ у „црну кућу”.

– И твоје ријечи – додаде Давид.

– Ја млим да би требало ударити на молбеницу и оне закрпе. Како ’но му се рекне, кнеже? – пита Пантош.

– Штрамплета.

– Плета?

– Штрамплета, чоче! Е, ништа не знате – исправља кнез и љути се.

– Немој баш, кнеже! Знаш, из нашег си села, па би и нас могла биједа појати – трже Давид свој неумјесни предлог.

– Немојте се, људи, узалуд трошити и плаћати, јер нема вајде, ове ми моје грешне којом дишем. Ман’те се, људи, ћорава посла! – одвраћа их Мића.

– Ма и ја тако велим. Зна царевина шта ради – заврши кнез разговор и узне празну плоску са земље.

V

Кнез је раздијелио по селу „позовке” и објавио дан кад ће с новацима пред котар.

Цијелим селом владала жалост. Нигдје се не чује пјесма. Само што гдјекад тужно одјекне она солдачка:

*Мислио сам да ме жени бабо,
Али ме је оженио Швабо –
Ој, ђевојко, граја гушо моја,
Ој, ђевојко, граја Маро моја! ишг.*

Кад су истом почели примати солдате, народ их је испраћао као у рат. По варошима се могло видјети како се мајке са синовским одијелом по блату ваљају и лупају очајнички у прса. Да ти је срце од камена, морао би пустити сузу њежног саучешћа.

Солдати се почеше враћати живи и здрави кућама, и народ се мало утиша. Мало помало – већ и то постаде обична ствар. „Нека, нек иде, научиће се памети”, говорили су људи. Али замало. Солдате почеше слати у Грац. Умирање и болести учесташе, те у народ поново уђе страх.

Јадне мајке почеле нарицати за својим синовима, као да су их покопале, па се с гробља кући враћају.

– Шта вам је, жене? Што цмолите? – ружи их кнез. Био сам и ја, па ево ме, нијесу ме убили. Мало се помучити, па богме и гладовати, а послије те стегне онај мењажија, па доста ти залогај кру’а.

– Знамо, мој синко, али тебе нијесу бацили четр’с конака од куће. Сваког пазара, да је било кабул, могло ти се доћи. А сад? Грдна рано! Бацају и’ неће у ’устрију, нема до Беча док би чојек попушио лулу дувана.

– Е, жене, немојте већ! – љути се кнез. Ђе је Беч, а ђе је Грац? Грац је ’вамо до нас.

– Е, јес’, Грац му се рекне, ватра га сагорила! – куне Спасенија Савина.

– Осим наше дјеце, друго – додаје стара Ваимија Игњина, а поднимила се на обе руке, па се љуља там’ и тамо.

VI

Благи се окарио, па не ћурлика. Да, ћурлика, али врло ријетко: овако кад је сам код тора. Тужни и бони звуци туже за нечим милим и драгим, за нечим изгубљеним.

И Туба је дознала да му је изашла „позовка“ за солдачију. Свак је говорио: узеће га. Кад би она то чула, задрхтала би као у грозници. Досад тако весела, сад се окарила, на лијепо пропала у лицу. Жарке грахорке изгубиле ону првашњу топлину. Стара се Анђа препала. Одбраја јој уроке, салијева страву – ништа не помаже. У сну увек нешто бунца.

– Само да ми га је још једноч ’нако из близа виђети – мислила је. Нешто ми је ето драг – умрла би’ кад би’ могла, за њега. Е, боже, а он то не зна.

То је исто и Благи желио. Гледао је да се онако насамом њом мало разговори. Лакше би му било, тако му се чинило.

Прије два-три дана одласка дошла Туба у млин. Благи то видјео, па сјавио сермију у оно стрњиште испод млина, па се учинио онако крај млина, да се напије воде.

Млин се нешто обаталио, па крупно меље. Туба изашла пред млин, не би ли кога од мушкијех видјела, па опази Благог гдје пије воду на оном точку више млина. Срце јој задрхта. Зовнула би га, а грло јој се стегло, па проговори не проговори!

– Помоз’ бог!

– Да бог добро!

– Зар ти у млину, Туба? – пита је Благи пролазећи покрај млина.

– Да. Па не знам... нешто млин... – не да јој се изговорити.

– Ма шта?

– Нешто се, прошћеш, млин обаталио, па не знам направити. Би ли ти умио?

– Да видим – вели Благи и уђе у млин, а она остаде пред млином.

Нешто је дуго баратао око камења, збунио се, па не зна шта ради.

– Добро сад меље. Направио сам – вели Благи излазећи из млина.

– Благ, збиља, кад ћеш у солдате? – охрабри се Туба.

– Ја млим: пр’ошјутра.

– Душе ти, је си се препо?

– Па ет’... и нијесам. Што би’ се бојо?

– ’Нако знаш, би ли ти било жао да те приме?

– Пааа – отеже Благ – да видиш и не би. Немам матере, немам никог свог... не би ме нико жалио – вели Благ, па онако испод ока погледа у Тубу, а она обори очи.

– Жалио би те свак, све село. Па ет’ и мени би било жао, да те, не дај боже, приме, јер, знаш, Грац... Ето, нит’ си ми – што ’но онај говорио – род, ни помози бог, а нешто си ми драг, ко... ко, ко рођени брат – замуца Туба.

– Нијеси ни ти мени мрска. Жао би ми било, ’нако знаш, тебе и села и сваког. Наш свијет, адет... па знаш чојку, кад оде на даљ, у туђи свијет... нит’ кога зна ни позна – заплео се Благ.

– Боже мој, ’оће ли те узети? Свак говори: узеће га. Мени нешто, боже, жао, па дође ми да плачем. Знаш, немаш никог свог, па жао ми те све’едно, ко... ко, ко рођеног брата, ... мен’ се чини више – вели Туба, а блага румен осу јој образе.

– И ти си мени, чини ми се, дража од сестре. Немам ниђе никог свог на ’вом бијелом свијету. Да умрем, не би ми имо ко свијеће на задушнице запалити – вели Благ, а суза му полети. Он махну рукавом, па је заустави.

– Не дај, боже! Немој слутити.

– Е’, Грац... – дрма Благ главом.

– Неће тебе, ако бог да, примити – соколи га Туба, а сама види како криво говори.

– Ал’ откуд ко иде, вели: узеће те.

– ’Нако знаш, свијет говори, ко ће си ти... – не да се Туби изговорити што мисли, па тури руку у њедра и извади јабуку – зеленику. На ти ову јабуку, па се немој, знаш ’нако, карити. Све ће добро бити – ако бог да – боље нег’ што мислимо.

– На и теби – вели Благи, па извади из торбака јабуку и пружи јој.

Она је пољуби, па метну у њедра.

– Збогом, Туба!

– Збогом пошо, Благи! Боже, са срећом!

– Боже, дај! – одврати тужно Благи и одјави овце на пасак.

Већ је био млин изамлио. Туба покупи брашно у торбицу, па пође кући.

Нешто изнемогла; ноге јој клецају. Жао јој Благог. „Никад га, море бити, нећу виђети”, шаптала је. Очи јој се напунише суза. Она пусти на вољу ојађеном срцу, сузе потекоше, а она боно, тихо запјевуши:

*Ој, јабуко, моја зеленико,
Све ње љеио у њедрије носа',
Ниш' ње јего', ни ње коме гаго',
Већ сам ње је драјом осѡавила –
Јесен дође, а мој драји оде.*

Она престаде, па уздахну.

Од Зељковића тора допирали су сјетни звуци јасне ћурлике. Она их је, с чежњом и слатком тугом у срцу, слушала, док пошљедњи одједи не изумријеше у густим висовима тамнозеленог Медењака.

VII

Што свијет говори, ил' је било, ил' ће бити. Свак је говорио: узеће га. И узели су га. Кроз три недјеље Благи остави своју постојбину и оде у Грац.

Свак га је жалио, а Туба највише.

– Само нашег Благог, грдна рано, примише ове године из нашег села – тужи се Туби Марушка Мићина на перушању код Мајсторовића. Кад су нашег Милића примили, није ми било жалије. Да су барем још кога из села узели, било би му, јаднику, лакше, а 'вако сам...

– Боже мој, 'оће ли и' бацити у Грац или ће остати у шкру? – пита Туба.

– Ја млим: у Грац.

Туба се окари, па се замисли.

Марушка и Пава заговориле се, па нешто једна другој дошаптава.

– Шта сте се ви, цуре, толико заговориле? Нијесте на збору? – шали се Лазар Николин, па баци пред Тубу чврсто завезан кукуруз. На, перушајте!

Туба се трже и узео кукуруз. Једва га некако оперуша, баци на хрпу, па чудновато погледа на Лазара.

– Знам ја, цуре, знам – уплеће се Лазар.

– Шта знаш? – утаче се Пава, другарица Тубина.

– Знам ја, 'нако знаш. Знам ја све – вели Лазар и дрма главом.

– Не знаш, вала, ништа, јер ништа и нема – опет ће ђа-воласта Пава.

Она је искрена и одана Тубина другарица. Увијек је с њом готово. Заједно су и одрасле – кућа до куће. Једна другу поучава у везу, у ткању, у сваком женском раду. Кад су на њиви, увек су на једном разору. А што су могле запјевати, то је за причу!

Иако је била одвећ говорљива, ипак јој је Туба смјела повјерити своју тајну – тајну коју је и од црне земље крила: да воли Благог.

Овако, кад је какав светац, стара Анђа оде некуд у комшилук или на виђење кћерима, а њих двије наставе, па по

цијели боговетни дан разговарај се. Кад би се сите наразговарале, онда би Пава рекла:

– Ајд', Туба, болан, да мало запјевамо!

– Паво драга, не могу, па ет'...

– Ма шта ти је, болан? Немој се карити. Је ли те жао – јес', ама јопе' немој чинити без себе. Сад ће те двије године протећи ко 'ладна вода, и онда, ко си, ти си! До'ће он, болан! Зар Благи? На моју душу, ко да гледам, а он дошо, па... Де, де ону „Ој јабуко, моја зеленико". То ти волиш, ја знам.

– Паво рођина, не да ми се, па уби ме – вели Туба, а очи јој пуне суза.

VIII

Јесен се приближује. Гора се почела жутјети. Покоји суви листак падне с гране, као ниједи гласник суморних јесенских дана. На њивама је готово све обрађено.

Шљиве родиле – преродиле. Свукуд пуне каце, а комови већ преврели, па се пјенуше. Траже се котлови, лети се за „дозволу,,; свака ради, а порезни „уред" најбоље.

У селу велика живост. Неко жени брата, а неко сина; неко удаје сестру, а неко опет кћер. Иако је јесен досадно доба године, тежаку је најмилије. Онда он свачег има; доста појести, доста попити. Док има, да се што уграби, јер послије... Погдјекад богме и покоја пушка нехотице одапне. (Старинска, не мари ништа!) Кнез се почеше по глави, па ће званично: „На рапорт!" „Е, људи, људи, никад овом свијету..." – врти кнез забринуто главом.

Пред стару Анђу падају плоске као угњиле крушке.

Чувени су некад били Крагуљи, па се и Тубина љепота рашчула. Тегле просци из десетог села, као овце на солило – долазе на заглед. Стара се Анђа нашла у чуду, а Туба

стрепи и дрхће као јагње од оштра ножа. Крије се, неће да изиђе.

Јанко Делић потеглио чак из Змијања. Опремio се као што се један Делић опремити може. С паром га згоднијег нема овамо око нас. Тежак је, истина, има своју земљу – давно се откупио – али помало и тргује. Купује овако у јесен дебеле волове, па их препродаје. Бистар је и предузимљив човјек. Из свачег гледа да пару избије.

– Нек’ изађе, да је видимо. Нећемо је појести – вели Јанко. Људи смо просци, таки је ред. Бегенише ли – добро, не бегенише – и тако.

– Знам, брате, Јанко: ама ја дјетета не дам ове јесени није. Млада је, луда, а јопе’ ти си чојек згодан. Туј се богме ’оће ово, ’оће оно, а она, ко вукарашка ’ћи, нема толико спреме ни дарова – одбија га Анђа.

– Крагуљи су, стара, на гласу и...

– Е, мој Јанко, били су некад! – уздахну старица.

– Чељаде је бисно, кршно, пристало – од соја је, знаш; то је за моју кућу. А дарови и спрема? – вели Јанко, па пирну и одмахну руком. У мојој кући нит’ ће бити гола, ни боса, ни гладна, ни сувотна. Свега доста, ’вала богу! Живиће ко бубрег у лоју – што ’но онај казо – па ти сад...

– ’Вала ти, брате Јанко, ко имам коме! Ама дијете ове године неће није, а догодине, како буде суђено.

А Никола, отац Лазарев, разлетио се, па не зна шта ради. Хоће да жени сина, па се мрке јањиле. Лазар неће него Тубу. Чуо је то Никола од „оне”.

– Ми смо, мој чојче, обнемогли; пали – што ’но има ријеч – на пошљедње гране. Ред је да га женимо. Ама он неће већ Тубу Анђину, а она затегла, ко да је пријестолникова ’ћи. Ето, долазио на заглед Јанко Делић – ’наки чојек! а она цолава вјештица подапела губицу ко цигањски бубањ, па вели: „Ја не дам ове јесени није дјетета!” Види ти сад тог

посла! На моју душу, ја не знам шта ћемо... Дијете је дијете... Ти знаш Лазара – вајка се Петра Николи.

Никола се забринуо. Шаље онако испред себе жене да „маме” Тубу за Лазара. Ето, дошла Каласура (неки је зову и Летикујом), па се распричала:

– Моја Анђо – моја, немој ти бити блентава! Подај ти дијете у Мајсторовиће. На моју душу, сестро, не’ш се кајати. Ти знаш, ’вала богу, Мајсторовиће. Они држе жене ко мало воде на длану. Људи су zgodни – своја земља, а јопе’ близу вода, близу дрво, близу млин! Ниђе таке згоде! Ја млим тако, а ти сад гледај. Отвори очи! Нијесам ти – не дај боже – душман’.

– Знам, моја друго, ама дјетету не иште срце ове јесени ниђе. Ја јој велим: „Ето, ’рано, изабери, ће ти срце иште. Ја те не ћерам”. Она нама’ стане плакати. Питам је, а она ћути. Само вели: „Најо драга, не иште ми ниђе срце”. Е, па шта би’ ја сад, сестримим те? Ето, кажи ми, де! – јада се стара Анђа.

– Немој ти, знаш, тако. Дијете је, па море бити... Ето, кад су ме водили, ја плачем. Жао ми оставити вес а повезати бошчу, а послуже... Ја ти кажем – што би’ ти и говорила? Људи су zgodни, једни по једни. ’Наке куће у десет села нема. Доста сермије, а богме и житни су. Нико још не памти да су и оку жита купили. Своја земља, сестро! Мало је данас такије! Близу вода, близу дрво, близу млин! Сама ти знаш, што би’ ти казивала? А јопе’ и близу је. Што би је давала пре’о бијела свијета? Мореш јој доћи, што ’но ријеч, сваки дан на виђење... Гледај, сестро, отвори очи! Нијесам ти душман – ни теби ни твом дјетету. Не говорим – не дај боже – из какве злобе, већ ’нако знаш... Близу вода, близу дрво, близу млин, а Мајсторовићи пазе жене ко мало воде на длану! Тако је, сестро, па ти сад... – расторокала се „благлагољива” Каласура.

Туба се крије и бјежи док види да ко иде кући. Одмах јадница помисли: иду на заглед или прошњу.

Већ је прошла година откако су Благог примили. Често пута погледа у ону јабуку што јој је пошљедњи пут код млина дао. Почела је већ давно венути. Она је тужно погледа, а очи јој се напунише суза – „нека, нек’ вене, нек’ увене – само нека се он жив врати, али Грац”, помисли она, а сузе јој облију блиједе образе.

IX

Биће пред Аранђеловдан, кнез сашао на „уред”. На „уреду” је примио „позовке” и друге „званичне ствари”. Осим тога предали су му два замотуљка у црно завијена и „црну књигу.”

– Боже мој, шта ли му је ово? – чуди се кнез.

Прочита адресу: „Господину Вукану Радићу, кнезу села М...”

– Зар ја господин? О, о, о! – не може кнез да се начуди, па ће опет: „Господину Вукану Радићу, кнезу села М., задња пошта Б.” Ја наредне царевине, боже мој! Сваком ли зна одати чес’! Право каже Давид: „Кнез је кнез”. Није лако бити кнез! Треба се вамо у’ватити са судом, а држати се палиграпа, па ти се нама’ вјерује и одаје чес’. Опет чита и осмјехује се: Ја наредне царевине, мој милосни бого! Сваког ли зна поштимати!

Изађе из „уредовне дворане” некако поносито. Дигао главу као неслан ован, а укочио се, на никог не гледа. Узео оне замотуљке, па носи у рукама.

Сељаци што су били на „уреду” стрчаше се радознано око њега.

– Шта је то, кнеже? – питају га неки. Он се направио важан, па ће од неко доба мало затегнуто:

– Ништа! Чекајте, док отворим књигу! Што сте навалили ко марва?!

Он отвори писмо, па стаде читати у себи. Погдјекад се заборава сиромах, па поче и наглас срицати. Мучио се дуго и кад је све разумио, онда се накашље, па поче:

– Царство јавља „азо”, да је десет... десет...

– Шта? укинута десетина зар? – претрже га неко.

– Шути марво! – продера се кнез, па настави. „Азо”, царство јавља да је десетог прошлог...

– Шта ти му је оно „десетог прошлог”? – дочека опет неко.

– Шути, ћићулајкане бож’и, бленто, злогло! – дере се кнез, а поблиједио као крпа у лицу.

– Немој ти, кнеже, знаш нада мноме трети рокве, јер сам и ја нешто био. И моја се слуша код суда. Знам ја палиграпе!

– Чес’ теби и поштење – трже се кнез. Ама немој брате, знаш ’нако... Од царства, па шта му је, да му је – добро му је!

– Читај, кнеже, читај! – чује се неки. А ти, Јовиша, шути?

– „Азо”, царство јавља да је десетог прошлог мјесеца умро у Грац инвантерист (ја сам био врајтер) Благоје Гатарих. У његовом војничком сандуку нађен је један народни инструмент, ћурлика и једна јабука. Пошљедња воља поменутог инвантериста да се ћурлика уручи Милићу Зељковићу, а јабука да се преда Туби Крагуљевој. Моли се господин кнез да ово тачно изврши – заврши кнез и нагласи особито ријечи „моли се господин кнез”, а сељани се чудновато згледаше.

– Еј, јадна му мајка! Бог да га прости и помилује! – оте се једном уздах из гомиле.

– Ја наредне царевине, Боже мој! – чуди се Јовиша. За свашта ли води бригу... Код ње иде све ко на тетиво! Нема код ње тамо-амо, већ шта је коме одређено – одређено! Боже ме не покарај, да оде на ’нај свијет, нашло би га!

– Само да се укине десетина, трећина и, рећ'емо каз'ти, ове глобе – никад бољег цара – вели Шурлан.

– А шта му је то, кнеже, завијено у то црно ћаге? – пита Јовиша.

– Зар не чуште шта царство јавља? Ово је дугачко ћурлика, а ово округло јабука.

– Ја, мој ваљани бого! Види, види, који су мурови и штрамплета! – не може Јовиша да се начуди. Колико ли је муке и трошка виђела царевина док је то послала амо из толике даљи! Па вели чојек: много иште!

Док се вратио с „уреда“, кнез је одмах предао Милићу ћурлику, па пошао онако узгред да и Туби уручи јабуку.

Стара Анђа извадила мисирачу из ватре, па отреса с ње луг, а Туба узела камичак па туца љешнике, док кнез трнапи на врата.

– ...бар вече!

– Да бог добро! – устадоше обадвије, поклонише се и примише бога.

Туба узео столац, пребаци преко њега поњавицу, па подметну под кнеза.

– Сједи роде – вели старица. Која добра?

– Вала ти! Немам кад; имам још нешто посла 'вође доље код Ђокана – вели кнез и извади јабуку из преметача. На, Туба! Умро Благи, па то је, знаш, пошљедња воља. Лаку ноћ! – рече кнез па на врата.

Јадна Туба поблиједи као мртвац, али се уздржа. Узвишени и ничим непомућени дјевојачки стид спасе је да се не изда. Кад кнез изађе, она бризну у плач и објеси се старој Анђи о врат.

Кроз тужно, непрекидно јецање чуле су се ријечи: „Најо дра-ага уме-ме-те нас Гра-а-ац“!

Беч, 1900.